16. YÜZYILDA BALKANLARDAKİ ELLİCİ GRUPLAR ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER*

Ayşegül YILDIZ**

Öz: Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasına gerçekleştirdiği fetihler sonrasında bu bölgeye yönelik uygulanan iskân faaliyetinin temel taşlarından biri Yörük gruplardır. 15. yüzyıldan itibaren bölgeye aktarılan Yörükler, bağlı oldukları teşkilat yapısıyla çeşitli geri hizmet sınıflarına mensup olmuş ve kurdukları köyler sayesinde Osmanlı Devleti'nin bölgedeki kalıcı rolünü destekler bir yerleşim ağı kurmuştur. Bu tespitten hareketle, Yörük teşkilatının bir grubu sayılabilecek ellici grupların Deliorman bölgesindeki yerleşim düzeni üzerindeki etkisi, coğrafi etkenler göz önünde bulundurarak birincil kaynaklar ve araştırma eserlerinden istifadeyle değerlendirilmiştir. Söz konusu grubun Çernovi, Şumnu ve Hezargrad nahiyelerinde yoğunlukla yerleşik olduğu tespit edilmiş ve zaman içerisinde ellicilik statülerini terk ettikleri görülmüştür. Bu bulgular nahiyeler bazında sınıflandırılmış ve okuyucunun Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki yerleşim dinamiklerinin bir bölümünü kavraması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yörük, Yörük teşkilatı, ellici, Rumeli, Deliorman.

Some Evaluations on the Ellici Groups in the Balkans during the 16th Century

Abstract: Following the Ottoman Empire's achievements in Balkan geography, *yoruk* tribes became a cornerstone of settlement activity in this region. *Yoruks* moved to the region from the 15th century onwards and belonged to various back service sections. With their organization structure and thanks to the villages they established, they formed a settlement network which supported the permanent role of the Ottoman Empire in the region. Based on this assessment, this paper using primary sources and research studies and taking into consideration geographical factors assessed the impact of the *ellicis*, a subgroup of the *Yoruks* on the settlement in the Deliorman region. The group in question which seems to have primarily settled in Çernovi, Şumnu, and Hezargrad, gradually renounced their *ellici* status. Finally, the findings were categorized into sub-districts to facilitate the reader's understanding of the settlement dynamics of the Ottoman Empire in Rumelia.

Keywords: *Yoruks*, *Yoruk* organization, *ellici*, Rumelia, Deliorman.

---

* Atıf Bilgisi / Citation: Yıldız, A. (2025). 16. Yüzyılda Balkanlardaki Ellici Gruplar Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (43), 81-100.

Geliş ve Kabul Tarihleri / Date of Arrival and Acceptance: 05.11.2024 - 05.12.2024

Bu makale Turnitin benzerlik programı ile kontrol edilmiştir. / The article was checked with Turnitin.

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar / The authors provide the following information.

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics: Bu çalışmada Committee on Publication Ethics (COPE) kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Yazarların Katkı Oranı / Authors' Contribution Rate: Bu makale tek yazarlıdır.

Açıklama / Explanation: Bu çalışma Prof.Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ danışmanlığında yapılan "Yörük Teşkilatı'nın 15-16. Yüzyıllarda Rumeli'nin Yerleşim Düzeni Üzerine Etkisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Tarih Anabilim Dalı doktora öğrencisi. E-posta: aysegulyag_@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6020-3219.

Giriş

Osmanlı Devleti geniş coğrafyası ve jeopolitik konumu dolayısıyla çeşitli toplulukların geçiş yolları üzerinde olan önemli transit noktalara sahipti. Bu durum, hareket halinde olan farklı gruplara birbirlerinin dünyasını tanıma olanağı sağlayacak yeni alanlar açıyor ve bazen de birinin diğerinin içinde eritildiği bir pota vazifesi görüyordu. Bu karşılaşma ya da kaynaşmaların önemli aktörleri ise yerleşik ve göçebe topluluklardı. Bu gruplar ilk bakışta birbiriyle ortak paydası bulunmayan ve farklı ekonomik etkinliklerle uğraşan gruplar olarak görülseler de aslında bu iki grup, zaman zaman birbirini tamamlayan unsurlardı. Hatta Osmanlı Devleti, ele geçirdiği topraklarda hâkimiyetini pekiştirmek için göçebe ya da yarı göçebe olarak görülen bazı grupları buralara aktararak gerekli insan gücünü kazanmıştı. Böylece yerleşime elverişli bölgelere göçebe gruplar yerleştirilmiş ve bu gruplar bölge halkının Osmanlı ile tanışması açısından önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı'nın batı dünyasıyla buluşma noktası olan Balkan coğrafyasında da durum pek farklı değildi. Devlet, bu bölgede kendi otoritesini pekiştirmek için hareket halinde olan gruplardan faydalanıyordu. Bu konuyu anlamak noktasında, bahsi geçen grupların kimlerden oluştuğunu irdelemek gerekmektedir.

14. yüzyılda başlayan Balkan fetihleri, özellikle yüzyılın sonuna doğru hız kazanmış ve yeni topraklar kazanan Osmanlı Devleti'nin sınırları, batıya doğru genişlemişti. Toprak kazanmak devlet açısından olumlu bir gelişme olarak görülse de bu durum, ele geçirilen toprakları işleyecek insan gücü temini konusunda problem yaratmıştı. Bu sebeple boş alanlara yerleştirilmek için gerekli taze kan, hâlihazırda hareketli bir yaşam süren göçebelerden oluşan Yörük gruplar yoluyla Anadolu'dan alınmıştı. Öncelikle boş kalan toprakları "şenlendirmek" amacıyla faydalanılan bu göçebe gruplar, sonraki süreçte devletin giderek kurumsallaşmaya başlamasıyla geri hizmet sınıfında yer almaya başlamışlardı. Zamanla ayrı bir statü kazanan Yörük gruplar; ellicilik, kürecilik, yağcılık, tuzculuk, taycılık, doğancılık gibi meslek dallarında faaliyet göstermeye başladılar.

Askerî ve sosyal bakımdan faydalı yörüklerin hizmetlerinde devamlılığın sağlanması, Balkan coğrafyasındaki teşkilatlanmanın sürdürülebilirliği açısından önemliydi. Bu sebeple, yörük gruplara yeni yerleşim alanları açmak, cami tamiri, kale muhafızlığı, madencilik, at yetiştiriciliği, pirinç yetiştiriciliği, inşa faaliyeti, geçiş yollarının güvenliği, ok ve yay üreticiliği gibi görevler yüklenmişti. Ancak, bu görevler, yörüklerin mensup oldukları askerî sınıfın yükümlülüklerinden kaçmaları için bir fırsat haline getirilmemişti[1].

[1] Ofçabolu Kanunnâmesi, bu konuda açık hükümlere sahiptir: "Eşküncüden, yamaktan ve evladından birisi bir suretle doğancılığa, taycılığa veya gayri hususa yazılıp ehl-i berat olsa yine de eşküncülüğü mukarrerdir. Ehl-i berat olmağla halas olmazlar. Nihayet

Yörük grupların ödedikleri vergi türleri, yerleşik hayat sürenlere göre farklıydı. Ofçabolu Kanunnâmesi'nden anlaşılacağı üzere, sefere gidecek eşkıncüler dışında kalan yamaklar, avârız-ı divaniye adı altında 50 akçe vermekle yükümlüydü. Ayrıca sefere katılma zorunluluğu olup gidemeyenlerin ise üç koyuna karşılık bir akçe vermesi gerekiyordu. Bunlara ek olarak seyyibe, arusiyye, yava ve kaçgun gibi vergiler yine Yörüklerden alınan vergi kalemleri arasındaydı. Vergiler, her mart ayında evlilerden 50, bekarlardan ise 25 akçe olmak üzere subaşıları tarafından toplanıyordu (Akgündüz, 1990, C. 6, s. 699).

Osmanlı'nın kontrol altında tutmak istediği bu grup, şartların değişmesiyle ilk yapısını kaybetme eğilimi göstermişti. Bu süreç 16. yüzyılda başladıysa da yörük teşkilatının eski özelliklerini artık yerine getiremediği anlaşılınca, 1691 yılında isminin ve mahiyetinin değiştirilmesi kararlaştırıldı. Bu tarihten sonra, yörük gruplara mensup kişiler evlad-ı fatihân şeklinde adlandırılmış, 1845'te ise bu yeni yapılanmaya ve dolayısıyla yörük teşkilatına tamamen son verilmişti (Kayapınar, 2012, s. 54; 2019, s. 25). Yörük teşkiltının zayıflama sebeplerinden biri, bu grupların 16. yüzyılın sonlarında başlayan yerleşik yaşama geçiş aşamasıdır. Bu bilgiler ışığında elinizdeki çalışma, yörük gruplar içerisindeki ellicilerin, Bulgaristan'ın Deliorman bölgesine ait verilerin değerlendirilmesi şeklinde olacaktır. Bu doğrultuda, 16. yüzyılda Niğbolu Sancağı'nın bir kısmını oluşturan ve günümüz Deliorman bölgesini kapsayan tahrir defterleri üzerinden yörük grupların yerleşik hayata geçiş süreci incelenecektir.

1. Deliorman Bölgesindeki Coğrafi Koşulların Yerleşim Düzenine Etkisi

Deliorman (Bulg. Ludogorie) bölgesi, Bulgaristan'ın kuzeydoğu bölgesinde yer alan ve günümüzde Türklerin yoğunlukta yaşadığı bir bölgedir. Bu bölgenin sınırını kesin olarak belirlemek zordur. Genel hatlarıyla günümüz Deliorman bölgesi Tuna'nın güneyinde; Rusçuk, Hezargrad ve Varna hattının doğusundadır. Şumnu'dan Tuna'ya uzanan ve Silistre ile Tutrakan arasından geçen hat ise bölgenin doğu sınırıdır (Kiel, 1994, s. 141). Bölgedeki su kaynaklarını Tuna'ya dökülen Lom suyu ve Karadeniz'e dökülen Kamçı Nehri ve Provadi Nehri oluşturur. Dağlık alanların yoğun olması hasebiyle buradaki nehirler geniş ve uzun yataklar halinde bulunmazlar.

Deliorman bölgesinin toprak türü, yüksek doygunluğu sebebiyle organik maddeleri iyi bir seviyede bünyesinde toplama özelliğiyle tarım için oldukça elverişli çernezyom toprağıdır. Ayrıca bölge genelinde, karstik özellikler taşıyan kalkerli çernezyom sebebiyle buğday, çeşitli yemişler, tütün ve ceviz yetiştirilebilir (Shishkov ve Kolev, 2014, s. 42). Bu sebeple, Deliorman bölgesi ve komşusu Dobruca'nın buğday ambarı olarak görülmesi tesadüf değildir.

---

beratlarında her ne hizmet emr olunduysa anı dahi eyleyeler. Berat bahanesiyle cinsinden ihraç olunmak memnudur." (Akgündüz, 1990, C. 6, s. 699).

Deliorman'da iklim, Akdeniz havzasındaki diğer bölgelerde olduğu gibi orta seviyelerde seyreden soğuk ve yazları sıcak geçen karasal iklim özelliğindedir. Düzensiz yağışlar sonbahar ve ilkbaharda en yüksek noktaya ulaşırken yaz ve kış aylarında ise en düşük seviyededir. Yağış düzensizliğinin yanında, dağlık ve plato görünümlü rölyeften dolayı Deliorman bölgesine komşu Dobruca'daki nehirler uzun değildir.

Bölgedeki coğrafi koşullar, sadece iklim, toprak çeşidi ve su kaynaklarının şekillendirdiği bir tablodan ibaret değildir. Bölgenin dağlık yapısı da birçok faaliyete ev sahipliği yapması açısından önemlidir. Zira bu dağlık alandaki ormanlar, yüksek boylarıyla güneş ışığının yere yansımasını engellemiş ve çayırların oluşmasına sebep olmuştur (Redman, 1999, s. 85). Genel resme baktığımızda sık ormanlı dağlar insan yaşamı için birçok fırsat sunsa da güvenlik, barınma, yakacak temini gibi- buralara yerleşebilmek için çaba sarf etmek gerekmektedir. Bu sebeple, bahsi geçen ulaşılması zor yerlerde yeni yerleşim alanları açmak amacıyla yürütülen faaliyetler Osmanlı Devleti tarafından teşvik edilmiştir. Bu faaliyetleri üstlenen işin öncüleri olan dervişler ve yörükler gibi gruplar birtakım ayrıcalık veya muafiyete tabi tutulmuşlardır[2].

Deliorman bölgesinin coğrafi özellikleri, üretim kalemlerinin nahiyeler arasında çeşitlilik göstermesine ve alınan verimde farklılıklara sebep olmuştur. Örneğin, Şumnu'ya göre daha düz bir bölgede kurulan Çernovi nahiyesinde, 1572 yılındaki son tahrire göre, üretim ağırlıklı olarak hınta, yulaf, şa'ir, mercimek gibi hububatlarla meyve, keten, ketencik, bostan gibi diğer kalemleri içermektedir. Öte yandan, Çernovi nahiyesinden güneye doğru gidildiğinde yükseltinin arttığı Şumnu'da ise üretim kalemi çeşitliliğinde düşüş olduğunu gözlemlenmektedir. Bu noktada, bölgenin daha dağlık olması ve toprağının hububat yetiştirmeye elverişli olması dikkate değerdir. Bölgede dağlık rölyef dolayısıyla tarım yapılan alan daraldığı için hem ürün çeşitliliği hem de ürünlerden toplanan vergiler azalmıştır. Şumnu'da hıntadan ortalama 300 ila 400 akçe elde edilirken Çernovi nahiyesinde ise sadece İsmil-i Müslim köyünden alınan hınta vergisi 2250 akçeyi buluyordu. Bunların yanı sıra, yerleşik hayata referans sayılabilecek bağ, bostan ve kovan vergileri de toplanan vergilerdendi (TKGM 151, s. 40).

2. Tarihsel Bağlam ve Osmanlı Fetihleri

Deliorman bölgesinin bir parçası olduğu Bulgaristan'daki siyasi oluşumlar, 5. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 7. yüzyıla gelindiğinde Bizans Devleti, 680 yılında Bulgarlar üzerine yaptığı seferde mağlup olmuş ve 681 yılında Asparuh ile Bizans arasında bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşma sonucunda, I. Bulgar Devleti ya da

[2] Dervişlerin bölgedeki iskân faaliyetleri için bk. Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler. *Vakıflar Dergisi*, (2), 279-386.

Tuna Bulgar Devleti olarak adlandırılan ve Dobruca bölgesini de kapsayan bir devletin varlığı kabul edilmiştir (Kayapınar, 2017a, ss. 109-110).

1018 yılına kadar ayakta kalan I. Bulgar Devleti, 169 yıl Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Bu süreçte Bulgar halkı, zaman zaman Bizans'a karşı isyan hareketlerine girişmişse de bu girişimler 1186 yılına kadar etkili olamamıştır. Bizans'ın kötüye giden ekonomik durumunun Bulgarların üzerinde oluşturduğu yük, Paristion eyaletinde bir isyana zemin hazırlamıştır. Bulgar Petro ve Asen kardeşlerin Bizans'tan pronoia (timar) isteyip reddedilmeleri ve Preslav'a doğru ilerlemeleri, II. Bulgar Devleti'nin kuruluşuna giden süreci başlatmıştır. Kumanların desteğini alan kardeşler, 1187 yılında Kuzey Bulgaristan'da Bizans hâkimiyetini sonlandırarak Tırnova merkezli bir devlet kurdular. 1188 yılında yapılan Lofça Barış'anlaşmasıyla Bizans, II. Bulgar Devleti'ni resmen tanıdı (Kayapınar, 2017b, ss. 231-233).

II. Bulgar Devleti döneminde (1187-1396), Moğollar'ın önünden kaçarak Bizans tarafından esir alınan Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus ve içinde Sarı Saltuk'un da bulunduğu yaklaşık 40 Türkmen obasından oluşan maiyeti, 1261 yılında yine Bizans tarafından Dobruca'ya yerleştirilmiştir. Bulgar Çarı Konstantin Tih'in tutsak olan Selçuklu Sultanının Bizans'tan kurtulması için yardıma gelen Altın Orda Hanı Berke'yi desteklemesi ise bir diğer önemli olaydır. Berke Han tarafından kurtarılan Sultan ve maiyetinden Sarı Saltuk ve bir grup Selçuklu Türkü, 1280 yılında Dobruca'ya geri gelmişlerdir. 1304 yılında Sarı Saltuk'un ölümüyle Anadolu'ya dönenler olsa da bu bölgede kalan Türkler Hristiyan bir kimlik kazanarak günümüzün Gagauz Türkleri'ni teşkil etmiştir (Kayapınar, 2017b, s. 241).

Osmanlı Devleti, Bulgaristan'da fütuhat hareketine başladığında Mihail Şişman'ın oğulları arasında bölünmüş bir Bulgaristan ile karşı karşıyaydı (Kayapınar, 2017b, ss. 245-246). Bu bağlamda, Osmanlı'nın bu bölgeyi fetih yöntemlerini incelemek faydalı olacaktır. Halil İnalcık, Osmanlı'nın Rumeli fütuhatının iki basamakta gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur (1954, ss. 103-105). Buna göre Osmanlı Devleti, uç beyliklerinin gaza akınlarıyla sınırları ötesinde yaşayan devlet veya ahalinin gücünü kırmış ve daha sonra buralarda hâkimiyet kurmuştu. Bu aşamada istimalet politikası, fethedilecek bölgenin Osmanlı'ya yaklaşmasında önemli bir unsur olmuştu. İstimalet politikası, ahidname denilen teminatla fethedilecek bölgenin halkına can ve mal garantisi sağlıyordu. Söz konusu politika, Balkanlar'da o dönemde varlığını sürdüren askerî sınıflara da uygulanmış, bu şekilde ise yerel hanedanlar Osmanlı'ya haraçgüzar olmuştu. Haraçgüzar devlet, Osmanlılar ihtiyaç duyduğunda belirli

vergiler ve askerî destek karşılığında devamlılığını sürdürür, buna uymadıklarında ise varlıklarına son verilirdi[3].

Kayapınar (2015, ss. 623-624), İnalcık'ın tespit ettiği fetih yöntemleri doğrultusunda Bulgaristan'ın fethini incelediği çalışmasında, süreci temel olarak iki aşamaya ayırmaktadır. İlk aşama, 1361-1377 yılları arasındadır ve iki alt aşamaya ayrılmıştır. 1361-1373 yıllarını kapsayan ilk alt aşamada Eski Zağra, Filibe ilk olarak alınmış; Aydos, Karinovası ve Polunya ise daha sonra tam olarak ele geçirilmişti. Bu dönemde Timurtaş Paşa, Yanbolu ve Kızılağaç Yenicesine; Lala Şahin Paşa, Samakov ve İhtiman'a yönelmişti. 1373-1376 yılları arasındaki ikinci alt aşamada olanlar net olarak belli değilse de Timurtaş Paşa'nın Niğbolu ve Silistre'ye düzenlediği seferlerden sonra İvan Şişman Osmanlı'nın haraçgüzarı olmayı kabul etmişti. 1377-1396 yıllarındaki ikinci ana aşama ise üç alt aşamaya ayrılmıştı. İlk alt aşama 1377-1388 yılları arasında, Kuzeydoğu Bulgaristan'ın alındığı dönemdir. 1385 yılında Osmanlı'nın Sofya'yı ve Şehirköy'ü alması ve İvan Şişman'ın Osmanlı'dan gizli bir şekilde Lazar ile ittifak yapıp Ploçnik'te Osmanlı ordusunun yenilgiye uğratılmasında pay sahibi olması, Ali Paşa'nın Bulgaristan'ın haraçgüzar statüsüne son vermesine ve 1388 yılında tam hâkimiyet amacıyla yaklaşık bir yıl sürecek bir sefer başlatmasına sebep olmuştu. Bu toprakları Osmanlı şemsiyesi altında toplamak isteyen I. Bayezid'in tahta geçmesi (1389-1402) ise olayların daha da hızlanmasını sağlamıştı.

Ali Paşa'nın yönettiği seferde, Aydos'tan başlayarak Çenge, Vencan, Madara ve Şumnu istikametinde ilerleyen ordu, şiddetli çatışmaların yaşanacağı Polski-Kosova bölgesine ulaştı. Başkent Tırnova teslim olunca seferin rotası kuzeye çevrildi. Sefer sonucunda, Aydos, Çenge, Pravadi, Vefçen, Madara, Şumnu, Yanbolu, Tıraka, Vırpiç, Kosova, Tırnavi, Çernoz, Nevkesri, Krasdavçe, Yürgova, Tun Birgoz, Ziştova ve Niğbolu kaleleri alınmıştı. İkinci alt aşama (1388-1395), 1393 yılında Tırnova Çarlığı'nın ortadan kaldırıldığı, 1395 yılında Rovina Savaşı'ndan sonra Niğbolu'nun fethinin tamamlandığı ve İvan Şişman'ın I. Bayezid'in emri üzerine öldürüldüğü aşamadır. Ayrıca bu aşamada, Kostantin İli ve Dobruca Despotluğu yıkılmıştır. Üçüncü ve son alt aşama ise, Niğbolu Savaşı'ndan hemen sonra 1396'da, Vidin'in alındığı tarihe tekabül etmektedir.

[3] Bu konuda kapsamlı bir okuma için bk. İnalcık, H. (2015, Mart-Haziran). Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar. *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı*, *66*, 485-487. Uç beylerinin Balkan fütuhatındaki yeri için bk. (Kayapınar ve Erdoğan Özünlü, 2015; Erdoğan Özünlü ve Kayapınar, 2017; Kayapınar, A. ve Kayapınar, L. (2018). Anadolu Beylikleri ve Balkanlar. *Anadolu Beylikleri,* 451-524. Kayapınar, L. (2004). Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(8), 133-142. Kayapınar, L. (2005). Teselya Bölgesinin Fatihi Turahan Bey Ailesi ve XV. - XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(10), 183-196.

Niğbolu bölgesi, bu tarihten sonra sancak haline gelmiş ve 15. yüzyılda Niğbolu, Ziştovi, Plevne, Nedeliçe, Reseleç, Rahova, Tırnovi, İvraca, Çernovi, Kurşuna, Kieva nahiyelerinden oluşmuştu (Kayapınar, 2015, ss. 628-630).

Niğbolu sancağı 16. yüzyıl başında Hezargrad, Şumnu, Cumapazarı, Gerilova, Tozluk, Ala Kilise, Rahova, Kara Lom, İzladi, Çernovi, Plevne, Ziştovi, Tetiça Tırnovi, Lofça, Hotaliç nahiyelerini kapsıyordu. 16. yüzyıl sonunda ise Yanbolu, Rahova, Plevne, Ziştovi, Lofça, İvraca, İzladi, Tırnovi, Şumnu, Hezargrad, Hotaliç, Zağra-i Eskihisar, Yenice Zağra, Eskicuma nahiyelerinden oluşuyordu (TT 382; TKGM 150; TKGM 151; TT 416)[4].

3. Yörük Grupların Rumeli'ye İntikali

Osmanlı Devleti Balkan fetihleri neticesinde, iskân ihtiyacı için özellikle Batı Anadolu'da yaşayan yörük gruplardan faydalanmıştı. Anadolu'dan Rumeli'ye yurt tutma amacıyla giden yörükler, gittikleri bölgelerin sosyokültürel yapısını etkilemişlerdi. Örneğin ilk kayıtlarda Teselya bölgesinde "yörük" kelimesi, Türklük ile eş değer bir şekilde kullanılıyordu (Kayapınar, 2022, ss. 250-253). Yörüklerin kurdukları yerleşim yerleri sayesinde göç edilen yerlerde boş kalan topraklar işlenmeye başlanmış ve böylece söz konusu yerlerin "şenlendirilmesi" sağlanmıştı. Bölgelerin kalkınmasında sadece toprağı işlemek değil buralarda inşa edilen cami, mescit, han gibi yapılar da tesirli olmuştu (İnbaşı, 1999, s. 152). Bu doğrultuda, anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân'da bu şenlenmenin bir kanıtı olarak "Eğer soruverecek olurlarsa Rumeli'nin aslı Anadolu'dandır" ifadesi örnek olarak verilebilir (Anonim, 1992, s. 49).

Yörüklerin Rumeli'ye göçürülmesi, sürgün yöntemi veya gönüllülük esasına göre uygulanmıştır (Barkan, 1952, ss. 549-556). Devletin merkezîleşme çabaları doğrultusunda, bu göç hareketi esnasında her türlü ihtilaf önlenmeye çalışılmıştır (İnalcık, 2014, ss. 471-477). Bu amaçla, Orhan Bey zamanında sürgün hareketleri başlamış, Süleyman Paşa'nın isteğiyle Karesi'de bulunan göçebe gruplar Gelibolu'ya sürülmüştür (Neşri, 1949, ss. 181-183; Oruç Bey, 1925, s. 18)[5]. I.

[4] Tozluk nahiyesi hakkında bir çalışma için bk. Kiel, M. (2004). Anatolia Transplanted? Patterns of Demographic, Religious and Ethnic Changes in the District of Tozluk (NE Bulgaria), 1479-1873. *Anatolica*, (17), 1-27. Eskicuma nahiyesinin ortaya çıkışı için bk. Antov, N. (2017). *The Ottoman Wild West*. Cambridge: Cambridge University Press.

[5] "Çünki Süleyman Paşa Rum-İli'ne geçti, evvel atası Orhan Gazi'ye haber gönderdi kim "devletlû Sultanımun himmetiyle Rum-İli'ni feth itmeğe sebeb olundı. Küffârun gâyetde zebunluğı vardur" didi. "Ve bu tarafda feth olan hisarlarda komağa çok âdem gerek. Lûtf idüb yarar yoldaş gönderesiz" didi. Orhan Gazi dahi bu sözi işidüb ferahnâk oldı. Karesi vilâyetinde göçer 'arab olurdı. Göçer evlerle gelmişlerdi. Anda olurlardı. Anları Orhan Gazi sürüb, Rum-İli'ne geçürdi. Bir zaman Gelibolı nevâhisinde sâkin oldılar. Andan Süleyman Paşa dahi Tekvur tağı'na varub hisarları kimin müdârâ ile ve kimin yağma ile feth idüb Köklük hisarını uc idündi. Andan Hayre-Bolı vilâyetine

Murad devrinde ise Tırhala'ya gelen gruplar, burada yerleşim faaliyetinde bulunmuşlardır. Melek Delilbaşı ve Muzaffer Arıkan (2001, s. 20), Tırhala Sancağı ile ilgili yaptıkları çalışmada, bu bölgedeki yerleşim faaliyetlerinde Evrenos Bey ve Turhan Bey'in tesirli olduğunu vurgulamış, tımar kayıtlarından hareketle buradaki grupları "Evrenos Bey ile gelenler", "Babaları Evrenos Bey ile gelenler", "Evrenos Bey'in akrabası olanlar", "Dedeleri Evrenos Bey ile gelenler" şeklinde gruplandırmıştır. Onlar, Evrenos Bey ve Turhan Bey ile gelen yörüklerin Çayhisar, Fenar ve Yenişehir bölgelerine yerleştiklerini ortaya koymuşlardır. Yıldırım Bayezid devrinde Saruhan'da yaşayan yörükler, tuz yasağına uymadıkları öne sürülerek Paşa Yiğit Bey eliyle Filibe'ye sürülmüştür [6]. Filibe bölgesine bir diğer sürgün hareketi de Kırım'da isyanı başarısız olan Aktara bağlı Tatarların Yıldırım Bayezid'e iltica ettikleri için beyleriyle Filibe'ye yerleştirilmeleridir. Bu sürgünler, özellikle Serez, Filibe ve Üsküp civarının Türkleşmesi hususunda önemlidir. Ayrıca, Timur istilasından sonraki şehzade çekişmeleri sırasında yörükler, kardeş şehzadelerin birbirleriyle savaşında kullanılmak amacıyla Rumeli'ye sevk edilmişlerdir (Çabuk, 1986, s. 431). Yıldırım Bayezid'in oğlu Çelebi Sultan Mehmed (1413-1421), sürgün yoluyla Rumeli'de iskân faaliyetine devam etmiş ve İskilip'te bulunan Tatarlar'ı Filibe'ye yollamıştır[7]. Bir başka örnekte ise İnalcık (1954, s. 124), 1415-1430 yılları arasında Saruhan,İnalcı Canik, Kastamonu, Taraklıborlu ve Vize'den Arnavutluk'a göçen tımar sahipleri olduğunu ortaya koymuştur[8]. Fatih Sultan Mehmed devrinde (1444-1446, 1451-1481), Gedik Ahmed Paşa Kastamonu ve Sinop'u fethettikten sonra, İsfendiyar oğlu İsmail Bey'i cemaatiyle birlikte Filibe'ye yollamıştır (Aktepe, 2010, s. 301). II. Bayezid (1481-1512) ise,

yörüdiler. Yevmen fe-yevmen turmadın feth içinde oldılar. Ve bu tarafdan Karasi vilâyetinün halkı dahi gelür oldılar ve gelenler yurd tutub gazâya meşgul oldılar."

[6] "Menemen Ovası'nda kışlayan Saruhanili'nin göçer halkı var idi. O yerde tuz yasağı bulunuyordu. Onlar yasağı kabul etmezlerdi. Bunu Bayezid Han'a bildirdiler. Padişah da oğlu Ertuğrul'a haber göndererek, "Ne kadar olursa olsun o göçer evlerin hepsini iyice tespit ederek seçme adamlarınla yola çıkar; Filibe yöresine getirsinler. Bunda ihmal gösterme ve acele et" dedi. Ertuğrul da babasının sözünü kabul edip o göçer evleri eksiksiz gönderdi. Filibe yöresine getirip yerleştirdiler. Şimdiki zamanda Filibe'de Serhan Beğli adıyla anılanlar onlardandır. İşte bu Paşa Yiğit Bey adındaki kimse onların büyüğü ve önderi idi. O zaman onlarla birlikte gelmişlerdi." (Yavuz ve Saraç, 2013, ss. 138-139)

[7] "Samsun'dan gelüb, İskilib'e uğradı. Anda çok Tatar gördü ki Temür'den kalmıştı. Ol Tatar evlerini hep sürdü. Rumili'ne geçürdi. Filibe yöresinden Konuş Hisarı dairesinde kondurdu. Minnetoğlu Muhammed Bey'e ısmarladı. Minnetoğlu ol arayı ma'mur itdi. Ol Tatarlar anda berkişüp kaldı. Minnetoğlu Muhammed Bey Konuş'da bir imaret ve bir karbansaray yapdırdı. Ol yerleri mamur oldu" (Öztürk, 2015, s. 59).

[8] Bu konuda ayrıca bk. İnalcık, H. (Haz.). (1987). *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Ankara: TTK Yayınları.

Safevîleri destekleyen Tekeliler'den (Antalya yöresi köylüleri) İran'a gidemeyip yakalananların Mora'ya sürülmesini emretmiştir (Sümer, 2013, s. 572).

14. yüzyılda başlayan ve 15. yüzyıl boyunca devam eden Rumeli fetihleri sonucunda, Rumeli'ye yayılan yörük grupların Tanrıdağı (Karagöz), Selanik, Naldöken, Ofçabolu, Vize ve Kocacık Yörükleri ile Aktav, Tırhala, Yanbolu ve Bozapa Tatarları olduğu bilinmektedir (Gökbilgin, 1957, s. 53). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda söz konusu grupların adlandırılmasında geldikleri yahut yerleştikleri bölgenin coğrafi konumu, cemaat liderlerinin ismi veya varsa uğraştıkları meslek dalının etkili olduğu anlaşılıyor.

Tanrıdağı yörükleri, ocak sayısı bakımından ikinci sırada olsa da nüfus itibariyle birinci sırada olan yörük grubudur. Demirhisar, Kalameriye, Drama, Kavala, Çağlayık, Sarışaban, Yenice Karasu, Gümülcine, Agrican, Dimetoka, Ferecik, İpsala, Keşan, Yenice-i Kızılağaç, Çırpan, Karacadağ, Eskizağra, Kazanlık, Karinabad, Filibe, Ruskasrı, Havass-ı Mahmud Paşa, Ahyolu, Yenizağra, Varna, Tekfurgölü, Hırsova, Silistre, Şumnu, Prevadi, Niğbolu, Rusçuk, Tırnova, Razgrad bölgelerinde dağılım gösterirler. Bunların ocak sayısı 1543'te 323 iken 1591 yılında ise 420'ye çıkmıştır (Gökbilgin, 1957, s. 69). Selanik Yörükleri ise Rumeli'deki yörüklerin tek bir bölgede kütlesel bakımdan en yoğun olarak varlık gösterdiği gruptur. Selanik, yörüklerin yaylak-kışlak hareketine bağlı göçebe hayat tarzına uygun bir coğrafyada bulunduğu için bu bölge, fazla sayıda yörük grubu barındırmıştır. 1543 yılına ait tahrir defterine göre Manastır, Pirlepe, Florina, Serfiçe, Fener, Badracık, Çatalca, Yenişehir, Kalameriye, Pırnar dağı, Yenicevardar, Avrethisarı, Ustrumca, Demirhisar, Filibe, Kızılağaç, Yenizağra, Eskizağra, Akçakızanlık, Hasköy, Lofça, Yanbolu, Tatarpazarı, Prevadi, Silistre, Tekfurgölü, Varna, Hırsova, Şumnu, Çernovi, Tırnova bölgeleri, bu grubun dağıldığı alanlar olarak öne çıkmaktadır (Gökbilgin, 1957, ss. 74-76).

Naldöken Yörükleri, sayıca üçüncü sıradadır. İhtiman, İzladi, Tatarpazarı, Filibe, Edirne, Kızılağaç, Çirmen, Yanbolu, Ahyolu, Şumnu, Varna, Prevadi, Hırsova, Tekfurgölü, Silistre, Aydos, Çernovi, Tırnova, Lofça, Niğbolu, Hasköy, Çırpan, Kazanlık, Cisr-i Mustafa Paşa, Yenice-i Zağra ve Eskihisar-ı Zağra bölgelerinde yayılmışlardır. Ocak sayıları 1543'te 196 iken 1603'te 243'e çıkmıştır. Ofçabolu Yörükleri, Üsküp ve İştip bölgeleri arasında yerleşmiş yörüklerdir. 1566 yılına ait tahrir kayıtlarına göre Üsküp, Ustruva ma' Nev-görice, İştip, Pirlepe, Tatarpazarı, Filibe, Yanbolu, Silistre, Tırnova, İhtiman bölgelerinde varlık göstermiştir (Gökbilgin, 1957, ss. 55-57, 78-81).

Vize Yörükleri, ocak nüfusu bakımından–en az sayıda olan gruplardan biridir. 1543 yılındaki ocak sayısı 106 iken 1642'de 33'e düşmüştür. Bu grup, İncüğez, Dimetoka, Malkara, Keşan, Eskibaba, Edirne, Kırkkilise, Hasköy, Pınarhisar, Oshon, Çatalca, Lüleburgaz, Çorlu, Hayrabolu, Tekirdağı, Silivri ve Vize çevresine dağılmıştır. Kocacık Yörükleri ismi ise Koca Hamza isminin zaman

içerisinde Kocacık şeklinde kısaltılmasıyla ortaya çıkmıştır. Ocak sayısı 1543 yılında 132 iken 1644'te 18'e düşmüştür. Bunlar Hırsova, Tekfurgölü, Varna, Prevadi, Aydos, Ruskasrı, Ahyolu, Karinabad, Şumnu, Burgaz, Kızılağaç, Yanbolu, Eskibaba, Kırkkilise, Edirne, Filibe, Silistre, Hacıoğlu-Pazarcık, Kili, Bender, Akkirman bölgelerinde dağılım göstermiştir (Gökbilgin, 1957, ss. 82-86, 90-92).

Rumeli'de bahsettiğimiz yörük grupların tahrirleri içinde adı geçen ve onlarla aynı statüde Tatar grupları da vardır. Aktav Tatarları, Çirmen, Filibe ve Eskizağra'da; Tırhala Tatarları, Yenice ve Çatalca'da; Yanbolu Tatarları, Filibe, Yanbolu, Ruskasrı, Prevadi, Varna, Tekfurgölü'nde; Bozapa Tatarları ise Çorlu, Vize, Kırkkilise ve Hayrabolu'da bulunmuşlardır (Gökbilgin, 1957, ss. 78-81).

4. Ellici Gruplar ve Yerleşikliğe Geçiş Dinamikleri

Rumeli bölgesine yayılan ve askerî geri hizmette görev alan yörük grupların mensup oldukları gruplardan biri ellicilerdir. Literatürde ellici grupların mahiyeti konusunda tartışmalar mevcuttur. Emecen (2001, s. 288), ellicileri, "herhangi bir hizmet zuhurunda elli hanede bir haneyi nöbetleşe olarak göreve yollayan yörükler" şeklinde tanımlarken Halaçoğlu (2010, s. 32), "yörüklerin savaşa giden nöbetlilerine ellişer akçe verilirdi ki bunlara ellici denirdi" değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu tanıma göre eşküncü ve ellici arasında bir fark yoktur. Bu sebeple elli akçeyi ödeyen yamaklarla eşküncüler arasında herhangi bir statü ayrımı yapmak mümkün değildir. İnalcık (1982, s. 91) ise Barkan'ın kesimciler, ortakçı kullar ve elliciler için net bir ayrıma varamadığını belirtmiştir. Ona göre elliciler, "rüsum-ı raiyyetten ya da genel anlamıyla çift resminden muaf" kul statüsündedirler. Ödedikleri 50 akçeyi ise tarımdan kazanırlar. Burada "ellici tarafından yapılan elli akça ödeme, resmi kayıtlarda hiçbir ekim yapılmamış olsa bile, yalnızca hazineye karşı kişisel bir yükümlülük olarak yorumlanmaktadır" cümlesindeki "hiçbir ekim yapılmamış olsa bile" ibaresi, onların ödemeleri gereken meblağı tarımdan da kazandıklarını düşündürmektedir. Diğer taraftan Beldiceanu-Steinherr (1997, s. 15) ellicileri, "kaybolmakta olan bir çiftçi kategorisi" şeklinde askerî teşkilatlanmanın içerisindeki çiftçiler olarak açıklamıştır.

Ellici grupların Rumeli'de ilk görüldüğü kayıt Niğbolu'ya ait 16. yüzyılın ilk yarısında 1516 tarihli MAD 11 numaralı defterdedir. Bu defterde, Tırnova'ya bağlı Sekban Hüseyin ve Kızıl Pınar köylerinde sakin 10 kişinin kaydı bulunmaktadır (MAD 11, ss. 304, 307). Ellici gruplar 1519'da Gelibolu'da ve 1530 yılında Filibe bölgesinde görülmüşlerdir. (TT 75, ss. 306, 309, 312; MAD 519, ss. 26, 37, 41, 57, 58, 59, 73, 84, 86, 121, 132, 179). 16. yüzyılın ikinci yarısında, 1565 tarihinde ellicilerin Niğbolu Livası'nda Çernovi, Hezargrad, Şumnu, Yenice-i Zağra, Zağra-i Eskihisar, Lofça ve Tırnova nahiyelerinde yoğunlukla yaşadıklarına dair kayıtlar bulunmaktadır (TT 382, ss. 29-178, 195-

386, 388-613; TT 416, ss. 3, 128, 395, 548-552, 555, 620, 621, 643, 677, 703, 708). Bölgenin 1572-1573 ve 1579 tarihine ait kayıtlar ise aynı bölgelerde yine yoğun olmakla beraber ellici sayısının düştüğünü göstermektedir (TKGM 151, ss. 48-66, 78-157, 180-234; TKGM 150, ss. 126,127,130, 231, 262, 313, 315, 343, 347, 351, 353, 374). Çirmen Sancağı'nda, ellici grupların varlığı takip edilebilmektedir. 1572 ve 1580 tarihlerinde tutulan kayıtlarda ellicilerin Çirmen, Akçakızanlık, Yenice-i Zağra, Yenice-i Çırpan ve Hasköy nahiyelerinde bulunduğu tespit edilmiştir (TT 385, ss. 8, 36, 40, 42, 45, 47, 95, 97, 236, 238; TT 521, ss. 67, 71, 103, 117, 123, 213, 474). Paşa Livası'nı kapsayan bölgelerde de ellici grupların olduğu kayıtlar bulunmaktadır. 1568 yılına ait defterlerde ellicilerin Vize, Dimetoka, Filibe bölgelerinde faaliyet gösterdiği görülmektedir (TKGM 200, ss.1, 2, 6, 21; TT 1001, ss. 243, 428, 531, 582). Gelibolu'nun 17. yüzyıla kadar uzanan kayıtlarında ise elliciler, Harala, Abri, İpsala, Migalkara, Keşan nahiyelerinde varlıklarını sürdürmüşlerdir (TKGM 71, ss. 87, 89, 91, 92, 96, 99, 132, 133, 180, 404; TT 702, ss. 153, 170, 173, 176, 220, 226, 233, 244, 259, 261, 265). Tüm kayıtlar incelendiğinde elliciler arasındaki demografik hareketliliğin yoğunlukla ilk olarak Niğbolu Sancağı'nda, daha sonra ise Çirmen Sancağı'nda olduğu tespit edilebilir. 1516'da Niğbolu'da ilk ortaya çıktığında 10 kişilik bir grup olan ellicilerin sayısı 1573'te 1213'e çıkmış, 16. yüzyıl boyunca giderek azalmıştır. 1613 yılına gelindiğinde bu sayı 63'e düşmüştür. Çirmen Sancağı'nda ise 1566 yılında 376 olan ellici sayısı 1572 yılında 86'ya gerilemiştir.

Literatürde ellici grupların mahiyeti konusunda tartışmalar mevcuttur. Emecen (2001, s. 288), ellicileri, "herhangi bir hizmet zuhurunda elli hanede bir haneyi nöbetleşe olarak göreve yollayan yörükler" şeklinde tanımlarken, Halaçoğlu (2010, s. 32), "yörüklerin savaşa giden nöbetlilerine ellişer akçe verilirdi ki bunlara ellici denirdi" değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu tanıma göre eşküncü ve ellici arasında bir fark yoktur. Bu sebeple elli akçeyi ödeyen yamaklarla eşküncüler arasında herhangi bir statü ayrımı yapmak mümkün değildir. İnalcık ise Barkan'ın kesimciler, ortakçı kullar ve elliciler için net bir ayrıma varamadığını belirtmiştir. Ona göre elliciler, "rüsum-ı raiyyetten ya da genel anlamıyla çift resminden muaf" kul statüsündedirler. Ödedikleri 50 akçeyi ise tarımdan kazanırlar. Burada "ellici tarafından yapılan elli akça ödeme, resmî kayıtlarda hiçbir ekim yapılmamış olsa bile, yalnızca hazineye karşı kişisel bir yükümlülük olarak yorumlanmaktadır" cümlesindeki "hiçbir ekim yapılmamış olsa bile" ibaresi, onların ödemeleri gereken meblağı tarımdan da kazandıklarını düşündürmektedir (İnalcık, 1982, s. 91). Diğer taraftan Beldiceanu-Steinherr (1997, s. 15) ellicileri, "kaybolmakta olan bir çiftçi kategorisi" şeklinde askerî teşkilatlanmanın içerisindeki çiftçiler olarak açıklamıştır.

Barkan, ellicilerin mahiyeti hakkında kapsamlı öneriler sunmaktadır. Ona göre ellicilerin statüsü ortakçılar, kesimciler, bağbanlar ve haraçgüzarlıkla paralel bir

alandadır. Bunun temelinde bahsi geçen gruplara mensup kişilerin kulluk statüsünde topraklara yerleştirilen esirler olabileceği ihtimali bulunur. Buna göre elliciler, reaya çiftliklerinde değil de "ellici yeri" olarak bilinen yerlerde toprak işlemişlerdir. Elliciliği "bir nevi kesimcilik" şeklinde yorumlayan Barkan, bu meselenin ortakçılık veya kesimcilikten kısmen ayrıldığının da altını çizer. Sipahi tımarlarının ellici çiftliklerindeki ellicilerin buraları terk ettiği durumlarda boş kalan yerler ortakçılık veya kesimcilikle işletilmekteydi. Eğer ellici, ortakçı ve kesimci statüleri aynı anlamı ifade ediyor olsaydı ellicilerin işleyeceği topraklar, özellikle "ellici yeri" olarak belirtilmezdi. Hatta köyde yaşayan reaya, ellici ya da kul kökenli olmamasına rağmen eğer ellici yeri tasarruf ediyorsa, sadece bu nedenden ortakçı veya kesimci statüsünde değerlendirirlerdi. Barkan'a (1980, ss. 626, 629) göre ellici veya kul kökenli olmayan bu reayanın, söz konusu toprakları işlediği için evvelce kul statüsünde oldukları düşünülebilirdi.

Barkan'ın yaptığı ellicilik tanımında vurgu kulluk statüsündedir. Bu bağlamda iki tür ellici vardır: kul olan elliciler ve kul olmaması lazım gelen elliciler. Kul olan elliciler konusunda Biga'daki Dimetoka köyünü örnek gösteren Barkan (1980, ss. 638, 643-644), elliciler arasında Hıristiyanların da bulunduğunu, kulluk görevi altında ikişer gün hizmet ettiklerini (ya da hizmet mukabilinde altışar akçe ödediklerini) belirtir. Bu grubun kesimlerinin Kâfirler Ağası'na ödendiğini tespitine dayanarak da elliciliğin kullukla bağlantılı olabileceğini öne sürmüştür.

Sümer (2013, s. 572), ellici tanımını eşkıncülükle ilişkilendirmiştir. Burada yamaklar, sefere giden eşkıncüye belli miktarda ödeme yapardı. 16. yüzyılda sefere gidecek eşkıncüye ödenecek miktar 50 akçeydi. Yamaklar ellici olarak da anılıyor ve ödeyecekleri 50 akçeyi, ektikleri ürün veya hayvanlarını satarak kazanıyorlardı. Öte yandan Akdağ (1979, s. 201), Selçuklu devrinde küçük kasabaların asayişi için tayin edilen "ellibaşı" ya da "bölükbaşı" olarak bilinen kişileri Osmanlı'daki ellicilerle ilişkilendirmiştir. Ayrıca Osmanlı devrindeki ellicilerin, yaya ve müselleme karşılık gelebileceğini de öne sürmüştür. Aslında kronikler, bu uygulamanın II. Murad (1421-1451) devrinde yaşanmış Düzmece Mustafa olayından itibaren uygulandığını göstermektedir. Zira İzmiroğlu Cüneyd Bey'i de yanına çeken Mustafa, Rumeli yayasını müsellem ilan edip bazılarına elli akçe harçlık vermiştir[9]. Bu neticeyle harçlıkçılığı esas alan askerî düzen,

[9] "Mustafa dahi Bayezid Paşa'ya vezir edindi. İzmiroğlu Cüneyd Beğ dahi Mustafa'ya dönmüş idi. Mustafa dahi Rum-ilü'nün yayasını müsellem etdi. Bazısına ellişer akçe akça harçlık verdi. Şimdiki halde dahi müsellemlerün adetleri vardur, ol zamandan kaldı kim beş yaya biriküp birisin reis edüp girü kalanı ellişer akçe vermek andan kalmışdır." (Öztürk, 2015, s. 63); "Anatolı'da Sultan Murâd Han'a haber oldı. Sultân Murâd Bâyezid Paşa'yı gönderdi. Bayezîd Paşa dahı geldi. Edirne'de ana döndi. Düzme Mustafa gine Bâyezîd Paşa'yı vezir idindi. İzmiroğlı Cüneyd Beğ bazısına ellişer akçe harçlık verdiler. Şimdiki zamânda dahı müsellem -kim, vardur- çeriye giden kişiye ellişer akçe vermek andan kaldı ve hem azab çağırtdı; göz yumdı." (Yüksel, Delice ve

aslında devletin karmaşa yaşadığı bir dönemde ortaya çıkmış ve uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Kanunnameler bu düzenin, Kanuni devrinde "sefer olsun olmasın ellişer akçe vereler" şeklindeki ibareyle sistematikleştiğine işaret eder[10].

Kanunnamelerde "ellici" kelimesinin, elli akçe veren kişiler için kullanılan genel bir terim olduğuna dair kanıt yoktur. Yani kroniklerde ve kanunnamelerde, elliciler için açıklayıcı bir tanım bulunmazken kroniklerdeki vurgu, yamakların görevi ve ödeyeceği miktar üzerindedir. Bu konuda çıkarımlarımızı destekleyen bazı verilere tahrir defterlerinde rastladık. İlk örnekte, 1022 yılına ait TD 720 numaralı Paşa livası defterinin Serfiçe kazası köylerinden Zahid'de yamak ve ellici kişiler yanyana kaydedilmiştir. Diğer örnekte ise Çirmen livasına ait TD 385 ve TD 521 numaralı defterde hem ellici kaydı hem de yamak kelimesinin kısaltması ف harfi bulunmaktadır. Bunların bize düşündürdüğü şey şudur ki, eğer ellici terimi 50 akçe veren yamaklar için kullanılıyor ise, aynı satırda ya da aynı defterde ellici ve yamak olan kişiler neden ayrıca belirtilmiştir?[11].

Ellicilerle ilgili diğer problem ise bu grubun kul statüsüyle ilişkisidir. Barkan (1980, s. 644) ellicileri, kul olan elliciler ve kul olmaması lazım gelen elliciler olarak ikiye ayırmıştı. O, Rumeli'deki ellicilerin, Saruhan'da aralarından sefere giden asker çıkaran gruplarla aynı özellikte olabileceği ortaya koymuştur. Fakat Niğbolu'ya ait tahrir defterleri incelendiğinde, elliciler arasında üzerlerinde "mutak" ifadesi yazılmış kişilerin varlığını görmekteyiz (TKGM 151, ss. 49, 86, 269).

Ellicilerle ilgili bir diğer problem, hangi meslek kolunda faaliyet gösterdiklerinin tespit edilememesidir. Bize bir ipucu sunacak durum, Barkan'ın da bahsettiği "ellici yeri" mevzusudur. Beldiceanu'nun çalışmasında gördüğümüz gibi ellicilerin ekip biçmesi için ayrılmış topraklar mevcuttur. 1573/74 yılına ait

---

Karagülle, 2021, ss.110-111); "Bayezid'ün ardınca İzmiroğlu Cüneyd Beğ geldi. Ana dahi vezirlik verdiler. İzmiroğlu tedbir bile etti: Rum ilinin yayasını müsellem etdiler. Bazısını bazısına harclıkcı etdi. Şimdiki zamanda çeriye giden kişiler ellişer akça harçlık verirler. Andan kaldı." (Yavuz ve Saraç, 2013, s. 129); "Mustafa dahı Bâyezîd'i vezîr idindi. İzmiroğlı Cüneyd Beğ dahı Mustafa'ya dönmiş idi. Mustafa dahı Rûmillü'nün yayasını müsellem itdi. Ba'zısına ellişer akçe haraçlık virdürdi. Şimdiki halde dahı müsellemler kim vardur ol zamândan berü kaldı kim beş yaya beriküp yirlüsüz reid idüp girü kalan ellişer akça virmek andan kalmışdur." (Adalıoğlu, 2021, s. 82); "Bayezit Paşa daha şehit edilmeden İzmiroğlu Cüneyd Bey adamlar ile Düzmenin yanına gelmiş, ondan vezaret rütbesini almıştı. Rumeli yayalarını müsellem haline koyarak bazılarını harçlıkçı tayin edip ellişer akça vermek onun yaptığı işlerden biridir." (Parmaksızoğlu, 1992, s. 127).

[10] "Rumeli'nde yörük ve müsellem yamakları ki, her biri ellişer akça verirlerdi. Evvelden sefer olıcak ellişer akçe verirlerdi. Sefer olmayıcak vermezlerdi. Şimdi emr olundu ki, sefer olsun olmasun, ellişer akçe vereler." (Akgündüz, 1990, c. 6, s. 345).

[11] Bu örnekler için özellikle BOA TT 720, s. 591 incelenebilir.

TKGM 100 numaralı Karesi defterinde ellici yeri tasarruf eden ve bir kısmında "mutak" ifadesi olan kişilerle karşılaşmaktayız. Temel olarak ellicilerin yörükler arasından tayin edildiğine göre, bunların havyancılık ve tarımla uğraştıklarını anlamamız gerekir. Ayrıca yine Beldiceanu kanunnamelerde bahsedilen 50 akçenin o dönemde tek bir kişi tarafından ödenebilecek miktarın çok üstünde olduğunu ve kişi bazında değil bir gruptan 50 akçenin toplandığını savunmaktadır. Bu doğrultuda bu grupların bahsedilen miktarı tarım ve hayvancılıktan elde ettikleri gelirlerle ödediği sonucuna varılabilir.

Kanunnameler yörüklerin hayat tarzı hakkında aydınlatıcı bilgiler veriyor olsa da yörük grupların raiyyet statüsüne geçmeleri hakkındaki bilgiler çelişkilidir. Rumeli'deki Yörüklüğün Anadolu'dakinden farklı olduğunu göz önünde bulundurarak Deliorman bölgesi incelendiğinde çelişkiler daha yakından görülebilir. Örneğin Gökbilgin (1957, s. 55), Naldöken yörüklerinin yarı-göçebe bir hayat yaşadığını belirtmiştir. Onun bu fikrinin dayanağı, bölgenin tahrir kayıtlarından anlaşıldığı üzere yaylak ve otlak vergilerinin toplanması olmalıdır. Ancak bu durumun yarı-göçebeliği gösterir bir durum olmadığı da düşünülebilir[12]. Bize göre, isimlerinin yanına düşülen ellici ibaresinden bir yörük sınıfına dahil olduğunu anladığımız kişilerin aynı zamanda çift sahibi olması, bu duruma alternatif bir cevaptır. Yani, belirli askerî yükümlülükleri olan -sefer zamanı nöbetleşe sefere gitmek gibi ya da sefere gideceklere harçlık adı altında ödeme yapmak gibi- kişilerin, yükümlülüklerini yerine getirebilmek amacıyla tarım faaliyetinin bir parçası olması, Gökbilgin'in de işaret ettiği üzere, yerleşikliğe geçmeden önce bir ara form olabilir. Zira yörük grupların içinde ellicilik gibi tarımla uğraştığını düşündüğümüz bir sınıfın olması veya diğer statülere sahip olup da çift sahibi kişilerin olması, bu ara formun tam yerleşikliğe olan ikamesini mümkün kılmıştır.

Yörüklerin yerleşikliğe geçişi hakkında, Celalzâde Kanunnamesi'nde iki hüküm bulunmaktadır. İlkinde, yörükler göçebelikten vazgeçip herhangi bir yerde on yıldan az veya fazla ziraat faaliyetinde bulunsalar bile raiyyet yazılmalarının uygun olmayacağı belirtilir. Zira yörükten raiyyet olamayacağı, elinde ziraat yapacağı yeri olan yörük kişiyi yine yörük olarak belirtmenin uygun olacağı emredilmiştir[13]. Aynı kanunnamenin bir diğer maddesinde ise yörüklükten

[12] Yörüklerin yerleşikliğe geçişi hakkında bk. Petkova, M. (2019, Aralık). The Process of Sedentarization of Semi-Nomadic Groups of the Yörüks in Parts of 16th Century Ottoman Rumeli - Migration Control or Tax Control?. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, (3), 25-43.

[13] "Ve yörük taifesinden bazı kimesneler haslara ve beğlerbeğiler ve sancak beği haslarına gelüb göçüb konmakdan feragat edüb bir yerde temekkün ve karar eyleyüp çift edünüb arazi-i öşriyyeden yerler dutub resmin verüb ziraat eyleyüb gelüb tavattun edeli dahi on yıldan berü veya ziyade olsa, yörük deftere raiyyet yazılmak caiz değildir, yörük raiyyet

tamamen vazgeçip hayvanlarını satan ve on yıldan fazla bir yerde ziraat edenlerin ise yörüklükten çıkacağı ve raiyyet olacağı belirtilmektedir[14].

Hükümlerden alıntıladığımız muğlak ifadelerin örnekleri, Naldöken yörüklerinin yerleşik düzene geçmesi sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Celalzâde Kanunnamesi'nden paylaştığımız ilk maddeye göre yörük defterinde kaydı olan kişilerin, yörüklüklerini belirtecek şekilde yazılması gerekirdi. Aynı kanunnamedeki diğer maddeye göre değerlendirdiğimizde ise ödedikleri vergi kalemlerinde hayvan vergisiyle ilişkili fazla bir ödemesi olmayan bu kişilerin neye göre raiyyet olarak kaydedildikleri şüphelidir. Zira bölge defterlerini incelediğimizde, yörüklerin fazla sayıda hayvan sahibi olmamasına karşın çeşitli yörük sınıflarına mensup oldukları, buna rağmen çift sahibi olup ileriki dönemlerde yörüklüğe ait sınıflarını bırakıp raiyyet statüsü aldıkları anlaşılmaktadır. O halde, bölgedeki yörüklerin raiyyetliğe hak kazanmasını hayvanlarını dağıtmalarına değil, bağlı bulundukları yörük sınıfındaki görevlerinden feragat etmelerine bağlamak mümkündür. Örneğin, Şumnu'ya bağlı Kassablu köyünde 1572 yılının kayıtlarında tüm köyün çift sahibi reaya olması ve yörüklüğe referans alabileceğimiz bir sıfatı taşıyan kimsenin kalmaması önemlidir (TKGM 151, s. 180). Ancak, yerleşikliğe geçiş süreciyle ilgili hususlar göz önüne alındığında değerlendirilmesi gereken bir diğer konu, Rumeli'deki yörüklerin asıl olarak yerleştirildikleri bölgelerde teşkilatlanmış bir yapıda hizmet verme yükümlülüğüdür. Bu sebeple yörüklerin yerleşikliğe geçişi takip edilirken, raiyyet olmuş yörüklerin hayatlarındaki değişimin hayat tarzları yönünde değil, devletin tayin ettiği statüde olduğu fikri göz ardı edilmemelidir.

1566 ve 1572 yıllarına ait kayıtların karşılaştırılması neticesinde, ellicilerin Deliorman bölgesinde yerleşikliğe geçiş süreci hakkında fikir yürütülebilecek sonuçlar elde edilebilir. Her iki kayıtta Çernovi, Hezargrad ve Şumnu'da, bir önceki kayıtta ellici olup sonraki kayıtta çift sahibi reaya statüsüne geçmiş kişiler bulunmaktadır. 1572 kayıtlarına göre Çernovi nahiyesinde Gergi Islatina'da bir kişi, Senova'da bir kişi, Gövece'de bir kişi, Söğütçük'te bir kişi, Karasuluk'ta iki kişi, Rahmanpınarı'nda bir kişi, Mustafa nam-i diğer Küçük Manastır'da bir kişi, Ödelnik'te altı kişi, Sarı Eynebeği'nde bir kişi, Bela Islatina'da üç kişi, Yenice'de iki kişi; Hezargrad nahiyesinde Derziler'de bir kişi, Ayaslar'da iki kişi, Kral

olmaz. Elinde yeri var ise, elinde olan yeri üzerine yazub kendüleri gerü yörük kayd eylemek gerekdir." (Akgündüz, 1990, C. 7, s. 229).

[14] "Yörük taifesi konub göçtükleri itibarıyla kimesneye raiyyet olmayub her kangı giderlerse cemaatleri ile yazıldıkları karye sipahisine resm-i raiyyetlerin verib toprak sahibleri dahledemezler. Amma konar ve göçer olmayub yörüklükden bilkülliye feragat edüb davar ve öküzleri dağıdub kasibler silkine münsellik olub ziraat ve hırasetle meşgul olsalar, hutur ihtiyar edüb hin-i tahrirde on yıldan ziyade her kangı yerde sakin bulunub yazılmış ise resm-i raiyyetin defter mucebince ol karye sipahisine verir. Yörüklükden çıkmış olur, raiyyet olur." (Akgündüz, 1990, C. 7, ss. 295-296).

Pınarı'nda bir kişi, Osenofçe-i Müslim'de bir kişi, Köse Ahmed'de bir kişi, Kalova'da bir kişi olmak üzere sekiz, Şumnu nahiyesinde Kara Süleyman'da iki kişi, İkizce-i Büzürg'de bir kişi, Podaviye'de bir kişi, Köklüce'de bir kişi, Helvacı Bahadır'da iki kişi olmak üzere bölge genelinde toplam 34 kişinin ellicilik sıfatını bırakıp raiyyet olduğu görülmektedir[15].

Bu veriler, yerleşikliğe geçişte coğrafi koşulların da önemine dikkat çekmektedir. İncelenen üç bölgenin ortalama yükseltileri göz önünde bulundurulursa, ellicilik görevini sürdürmeyi bırakıp raiyyet statüsüne geçen ellicilerin en fazla Çernovi nahiyesinde görülmesinin sebebi, bölgenin yükseltisiyle ilişkili olabilir. Zira, çalışmamızda geçen köylerden bugün yeri tespit edilmiş olanların ortalama yükseltisi Çernovi'de yaklaşık 60m., Hezargrad'da ortalama 160m., Şumnu'da ise ortalama 200m. olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. TKGM 151 (1572) kayıtlarına göre raiyyet olan ellici sayısı

Çernovi		**Hezargrad**		**Şumnu**	
Gergi Islatina	1	Derziler	1	Kara Süleyman	2
Senova	1	Ayaslar	2	İkizce-i Büzürg	1
Gövece	1	Kral Pınarı	1	Podaviye	1
Söğütçük	1	Osenofçe-i Müslim	1	Köklüce	1
Karasuluk	2	Köse Ahmed	1	Helvacı Bahadır	2
Rahmanpınarı	1	Kalova	1	**Toplam**	34
Mustafa	1				
Ödelnik	6				
Sarı Eynebeği	1				
Bela Islatina	3				
Yenice	2				

[15] Statüsü değişen kişileri nahiye düzenine göre takip etmek için bk. BOA, TT 382, ss. 103, 105, 111, 117, 133, 135, 145, 149, 159, 167, 212, 214, 243, 291, 292, 308, 387, 506, 508, 570, 597; BOA, TKGM 151, ss. 32, 44, 46, 51, 57, 59, 60, 62, 88, 91, 96, 109, 120, 122, 168, 209, 223, 234, 261.

Sonuç

Osmanlı'nın Rumeli'yi fethi belirli bir politika doğrultusunda ilerlemiş, elde edilen askerî başarılar sosyoekonomik bakımdan da desteklenmişti. Fethedilen bölgelere, gönüllülük veya sürgün esası gözetilerek çeşitli gruplar sevk edilmiş, buralardaki demografik yapının devletin sürekliliği lehine genişlemesi amaçlanmıştı. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti, özellikle Batı Anadolu bölgesindeki yörük grupları Rumeli'ye aktararak buradaki iskân politikasına yön verdi. Anadolu'dan Rumeli'ye gelen yörükler, Anadolu'daki hayat tarzlarının aksine, bir teşkilat yapısı içerisinde askerî geri hizmet görevlerini sürdürdüler. Zaman içerisinde dönüşen çeşitli teşkilatlanmaların parçası olan yörüklerin bölgede bugün dahi izlerinin görülmesinde göçebe hayatı terk ederek tedricen yerleşikliğe geçmeleri önemlidir. Deliorman ve civarındaki bölge, bu grupların demografik olarak etkilediği alanların başında gelmektedir. Ocaklar şeklinde buralara yerleşen yörükler, çeltükçülük, yağcılık, kürecilik gibi geri hizmet görevlerini ifa etmiştir. Bahse konu görevlerin tanımı belli olsa da kayıtlarda ellici olarak geçen gruplar hakkında fikir birliği yoktur. Yörükler içerisinde tarımla uğraşan gruplar olduğunu ve yerleşimlerinde coğrafi koşulların da etkili olduğunu değerlendirilebileceğimiz veriler bulunan elliciler, bölgedeki diğer yörük gruplar gibi kademeli bir yerleşikliğe geçiş süreci yaşamıştır. 16. yüzyılın ilk yarısında Niğbolu'da 10 kişilik bir grup olan elliciler, 16. yüzyılın ikinci yarısında sayıca önce en yüksek seviyeye ulaşıp sonra giderek bu niceliklerini kaybetmişlerdir. 17. yüzyılın başında sadece 63 kişilik bir yörük grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun, ellici grupların mahiyetinin belirlenmesi ve bu mahiyetin yerleşikliğe geçiş sürecinde etkisinin olup olmadığı konusunda gelecek çalışmalarda irdeleneceğini düşünmek yerinde olacaktır.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları ve Yayınlanmış Kaynaklar

İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Maliyeden Müdevver Defterler Kataloğu, No: MAD 11, MAD 519.

Tapu Tahrir Defterleri Kataloğu, No: TT 75, TT 382, TT 385, TT 521, TT 416, TT 702, TT 720.

Ankara, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi

Gelibolu Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Eski No: TKGM 337/141, Yeni no: TKGM 71.

Karesi Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Eski no: TKGM 193/152, Yeni no: TKGM 100.

Niğbolu Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Eski no: TKGM 382/58, Yeni no: TKGM 150.

Niğbolu Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Eski no: TKGM 381/42, Yeni no: TKGM 151.

Vize Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Eski no: TKGM 332/165, Yeni no: TKGM 200.

II. Kaynaklar ve Araştırma Eserleri

Akdağ, M. (1979). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* (C. 1-10). İstanbul: FEY Vakfı.

Aktepe, M. (2010). XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair. *Journal of Turkology*, (10), 299-312.

Antov, N. (2017). *The Ottoman Wild West*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler. *Vakıflar Dergisi*, (2), 279-386.

Barkan, Ö. L. (1952). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, (11), 524-569.

Barkan, Ö. L. (1980). XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri. A. Nesimi (Haz.) *Türkiye'de Toprak Meselesi* içinde (ss. 575-717). İstanbul: Gözlem Yayınları.

Beldiceanu-Steinherr, I. (1997). *Bitinya'da Gayrimüslim Nüfusu* (E. A. Zachariadou, Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çabuk, V. (1986). Yörükler. *MEB İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 13, ss. 430-435). İstanbul.

Delilbaşı, M. ve Arıkan, M. (Haz.). (2001). *Hicrî 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*. Ankara.

Emecen, F. (2001). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Erdoğan Özünlü, E. ve Kayapınar, A. (Haz.). (2017). *1472 ve 1560 Tarihli Akıncı Defterleri*. Ankara: TTK Yayınları.

Giese, F. (1992). (Haz.). *Tevârîh-i Âl-i Osman*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Gökbilgin, M. T. (1957). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Halaçoğlu, Y. (2010). *Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Hoca Sadettin Efendi. (1992). *Tâcü't-tevârîh* (İ. Parmaksızoğlu, Haz.). İstanbul: Kültür Bakanlığı.

İnalcık, H. (1954, Nisan). Ottoman Methods of Conquest. *Studia Islamica,* (2), 103-129.

İnalcık, H. (1982). Rice Cultivation and Çeltükci Reâyâ System in the Ottoman Empire. *Turcica,* (14), 69-14.

İnalcık, H. (Haz.). (1987). *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Ankara: TTK Yayınları.

İnalcık, H. (2014, Haziran). The Yörüks: Their Origins, Expansion and Economic Role. *Cedrus,* 467-495.

İnalcık, H. (2015, Mart-Haziran). Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar. *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, 66,* 485-487

İnbaşı, M. (1999). *Yeni Belgelerin Işığında Rumeli Yörükleri*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kayapınar, A. (2015, Temmuz). Bulgaristan'da Osmanlı Hakimiyeti'nin Kurulması: Dönemlendirme Sorunu ve İskân. *Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, 1*(66), 619-635.

Kayapınar, A. (2017a). Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti. O. Karatay ve B. A. Gökdağ (Ed.), *Balkanlar El Kitabı* içinde (ss. 105-128). Ankara: Akçağ Yayınları.

Kayapınar, A. (2017b). İkinci Bulgar Krallığı. O. Karatay ve B. A. Gökdağ (Ed.), *Balkanlar El Kitabı* içinde (ss. 232-251). Ankara: Akçağ Yayınları.

Kayapınar, A. ve Erdoğan Özünlü, E. (Haz.). (2015). *Mihaloğulları'na Ait 1586 Tarihli Akıncı Defteri*. Ankara: TTK Yayınları.

Kayapınar, A. ve Kayapınar, L. (2018). Anadolu Beylikleri ve Balkanlar. *Anadolu Beylikleri,* 451-524.

Kayapınar, L. (2004). Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(8), 133-142.

Kayapınar, L. (2005). Teselya Bölgesinin Fatihi Turahan Bey Ailesi ve XV. - XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(10), 183-196.

Kayapınar, L. (2012). Selanik Vilayeti ve Evlad-ı Fatihan. M. Pekin (Ed.), *Mübadil Kentler: Yunanistan* içinde (ss. 48-106). İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı.

Kayapınar, L. (2019). Makedonya'da Osmanlı Dönemi Evlad-ı Fatihan Teşkilatı. M. D. Erdem, N.F. Kurt ve Ö. Güngör (Ed.), *Yitik Hafızanın Peşinde Üsküp Konuşmaları* içinde (ss. 17-34). Ankara: Pruva Yayınları.

Kayapınar, L. (2022). Teselya Bölgesi'nde Yörük Yerleşimleri. İ. Şahin, A. Taşbaş, E. Taşbaş (Ed.) *Yörükler II* içinde (ss. 247-270). Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.

Kiel, M. (1994). Deliorman. *TDVİA* içinde (C. 9, ss. 141-144). İstanbul.

Kiel, M. (2004). Anatolia Transplanted? Patterns of Demographic, Religious and Ethnic Changes in the District of Tozluk (NE Bulgaria), 1479-1873. *Anatolica*, (17), 1-27.

Muhyiddin Mehmed Cemalî. (2021). *Tevarih-i Âl-i Osman* (Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Haz.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Neşrî. (1949). *Kitab-ı Cihannüma* (R. Unat ve M. A. Köymen, Haz.). Ankara: TTK Yayınları.

Oruç Bey (1925). *Tarih-i Âl-i Osman* (F. Babinger, Haz.). Hanover: Lafaire.

Öztürk, N. (2015). (Haz.). *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512).* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Petkova, M. (2019, Aralık). The Process of Sedentarization of Semi-Nomadic Groups of the Yörüks in Parts of 16th Century Ottoman Rumeli – Migration Control or Tax Control?. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, (3), 25-43.

Redman, C. L. (1999). *Human Impact on Ancient Environments*. Tucson: University of Arizona Press.

Shishkov, T. ve Kolev, N. (2014). *The Soils of Bulgaria*. Londra: Springer.

Sümer, F. (2013). Yörükler. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 43, ss. 570-573). Ankara.

Yavuz, K. ve Saraç, M.A.Y. (Haz.). (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi*. İstanbul: Koç Kitaplığı.

Yüksel H., Delice İ., ve Karagülle D. (Haz.). (2021). *Osmanlı Tarihinin Temel Kaynaklarından İlk Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Edirne Nüshası)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.